

AYNAROZ

Bugün Kuzey Yunanistan sınırları içinde kalan Khalkidike yarımadasının tamamen manastırlarla kaplı Ege denizine uzanan bir ucu.

Türkler tarafından buraya verilen Aynaroz adı, Rumca Hagion Oros (kutsal dağ) adının değişmesinden meydana gelmiştir. Üç dil halinde güneye uzanan Khalkidike yarımadasının bu üç ucundan en doğudaki 40 km. kadar uzunluk, 10 km. kadar genişliğe sahiptir ve gerideki ana toprağa dar bir kara parçası ile bağlanmıştır. Bu dar ve uzun dilin tam ortasından aşağıya doğru sarkan dağ silsilesi en güneyde heybetli sivri bir tepe halinde yükselerek 1953 metreye (bazı yayınlarda 1935) erişir. Bu dağa Athos denilmektedir. Aynaroz, Batı dillerinde de Athos dağı veya Hagion Oros'un bu dillerdeki tercümesi ile ifade edilir (Alm. Der Heilige Berg; Fr. Le Mont Athos, La montagne Sainte; İng. Mount Athos).

İlkçağ'larda Aynaroz yarımadasında bir yerleşme olup olmadığına dair kesin bilgiler yoktur. Ancak Helenistik devirde burada bazı yerleşme yerlerinin bulunduğunu gösteren küçük izler bulunmuştur. Bizans devrinde, denizden kıyılarına yaklaşılmaması güç olan ve bütün yamaçlarını kaplayan sık, vahşi bir tabiatın hâkim olduğu bu sert iklimli, sarp sahilli yarımada'nın dik yarlarında yeşillikler arasındaki mağara ve kovuklar uzun süre yalnız dünyevî âlemden uzak yaşamak isteyen "târik-i dünyâ" (münzevi) keşişlerin barınağı olmuştur. Kolovos adında bir keşiş, kuzeydeki kanalın yakınındaki Hierissos şehri civarında ilk teşkilâtli manastırı kurmuş ve kısa sürede bu dinî tesis, yarımada'nın tepelerinde dağınık halde bulunan kişilerle kuzeydeki kıta toprağındaki küçük topluluklar halinde yaşayan ve tarımla uğraşan keşiş-

leri birleştirmiştir. IX. yüzyıl sonlarında ise bütün Ortodoks âleminde Aynaroz'un şöreti duyulmuş bulunuyordu. Ancak X. yüzyıl başlarında bu dinî topluluğun idare merkezi bugünkü Karyes'te toplanarak buraya bir kilise ile idarî işler başkanı (protos) için bir makam (protaton) ve memur keşişler için evler yapıldı.

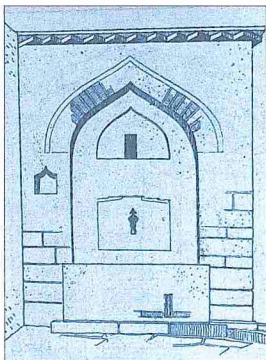
Bizans Kralı Nikephoros Phokas (963-969), burada ileride içine çekilmek için bir manastır inşa ettirmeyi tasarladığından dostu rahip Athanasios'un aracılığı ile yarımada'nın güneybatı kıyısında Lavra Manastır'ını kurmuştur. Aynaroz manastırlarının doğuşuna esas olarak 963 tarihi alındığından, 1963'te büyük bir törenle kuruluşunun bininci yılı kutlanmıştır. Bu müessese Athanasios'un hazırladığı tâlimatnâme'ye göre keşişlerin bir arada yaşaması esasına göre düzenlenmişti. Nikephoros bir suikast sonunda öldürüldüğünden buraya çekilemedi. Ancak Lavra, bir başrahip idaresinde pek çok keşişin barındığı Kinobion tipi bir manastır olarak gelişti. Nikephoros Phokas'ın yeğeni ve halefi İmparator Ioannes Tsimiskes'in 972 yılına doğru tasdik ettiği vakfiye (tipikon), Aynaroz'un bir bakıma anayasası olmuş ve bugüne kadar yürürlükte kalmıştır. Lavra'nın şöreti o derecede yayıldı ki her taraftan akın eden keşişler burada onun tâlimatnâmesine uygun yeni yeni manastırlar kurdular. 1045'te Lavra'da 300 keşişin yaşadığı bilinmektedir. Bu manastırlar Bizans imparatorunun himayesinde idiler. IX. Konstantinos Monomachos 1046'da eski hakları devam ettiren ve yeni imtiyazlar da tanıyan ikinci bir vakfiye-ferman verdiği gibi, o vesile ile de Hagion Oros unvanını ilk defa olarak yakıştırmak suretiyle buranın diğer bütün manastırların üstünde olduğunu belirtmek istedi.

Athanasios Aynaroz'a kadın ve her türlü dişi hayvan, hatta "sakalsız" olanların girmesini bile şiddetle yasaklamış olmasına rağmen XII. yüzyılda Eflak'tan gelen çobanlar aileleri ve hayvan sürüleri ile buraya inmişler, fakat patriğin müdahalesi ile bu durum önlenmiştir. XII. yüzyıl içlerinde çeşitli Slav milletlerine mensup keşişlerle Ruslar, Bulgarlar ve Sırp'lar Aynaroz'a gelerek burada manastırlar kurmuşlardır. Bugün hâlâ duran Khilandar Manastır'ı da XII. yüzyılın sonlarında Sırp Kralı Stephan tarafından vakfedilmiştir.

XIII. yüzyılda IV. Haçlı Seferi ile İstanbul'u işgal ederek Bizans Devleti'ni par-

çalayan Latinler zamanında Aynaroz da bu kargaşadan kendisine düşen sıkıntılara katlandı. İmparatorluk yeniden kurulduğunda II. Andronikos (1282-1328) Aynaroz'un arazilerini genişleterek buraya yeni haklar tanıdı. Fakat Bizans'ın Türkler'e karşı yardıma çağırdığı ücretli Katalan askerleri, başları Roger de Flor'un öldürülmesinin intikamını almak üzere Makedonya ve Tesalya'yı kanâ buladıklarında Aynaroz'a da saldırdılar. Bu yüzden manastırlar birer kale gibi tahkim edilerek yüksek kuleler yapıldı. 1312'de II. Andronikos Aynaroz manastırlarını İstanbul Patrikhânesi'ne bağladı ki bu durum bugün hâlâ yürürlükte dir.

1430'da Selânik Türkler tarafından fethedilince Aynaroz da Osmanlı idaresine geçti. Aynaroz'un fethinden bir asır sonra, XVI. yüzyıl başlarında Piri Reis o sırada burada on dokuzu kıyıda olmak üzere altmış kadar manastır bulunduğunu, keşişlerin Türk korsanlarına hristiyan korsanların, onlara da Türkler'in nerede olduklarını kesinlikle söylemediklerini yazar. İçinde 400 keşişin barındığını bildirdiği ve nasıl ekmek yaptıklarını anlattığı manastır Lavra olmalıdır. Tanınmış Bizans tarihçisi F. Dölger'in ifadesiyle, "...idareleri altındaki müslüman olmayan halkların inançlarına tamamen kayıtsız kalan Türk sultanları, Aynaroz'un eski bağımsızlık haklarını yalnız tanımakla kalmamışlar, aynı zamanda onlara yeni haklar da bağışlamışlardır..." Fâtih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim fermanları ile Aynaroz'u korudukları gibi hemen hemen bütün sultanlar manastırları vergi karşısında himaye etmişlerdir. Evliya Çelebi, 1077 Zilkadesinde (Mayıs 1667) uğradığı Aynaroz'a dair fazla bir şey anlatmayarak rahiplerin "açlıktan insanlıktan çıkmış" kişiler olduğunu söylemektedir. Yine onun belirttiğine göre "Muhafız olarak bir hasekisi gelir, ama hiç kimse gelüp bu papazlara zulmedemez..." Aynaroz arşivlerini inceleyen Dölger'e göre, "...manastırların arşivleri bu çeşit Türk vesikaları ile doludur, fakat bugüne kadar hiçbir araştırmacı bunları gözden geçirmemiştir." Osmanlı idaresi sırasında Aynaroz Manastır'ına hristiyan halktan ve Türk idaresindeki Eflak ve Boğdan'dan, hatta Rusya'dan büyük bağışlar geliyordu. Bunlar para ile değerli kap kakak ve çeşitli işlemler gibi eşyadan başka uzak yerlerde bulunan araziler de olabiliyordu. Zaten fazla bir otoritesi kalmayan Protos XVII. yüzyılın başlarında ortadan kalk-

Aynaroz
Dokhiariou
Manastır
avlusunda
Osmanlı
mimarî
üslûbunda
yapılmış
bir çeşmenin
Semavi Eyice
tarafından
çizilmiş
resmi

mişti. Fakat bu sıralarda büyük manastırlar da fakirleşmeye başlamıştı.

Aynaroz'un yeniden parlaması XVIII. yüzyılın ortalarında oldu. 1743'te Vatopedi Manastırı'na komşu bir akademi kuruldu. Evgenios Bulgaris, Batı görüş ve felsefesine uygun biçimde burada ders veriyordu. Fakat her türlü yeniliğe karşı olan cahil keşişlerin baskısıyla bu akademi kapandı. Bugün Vatopedi Manastırı yakınında fundalıklarla kaplı bir tepenin zirvesinde çatısı sökülümüş, bütün ahşap aksamı soyulmuş olarak bu dev ölçülü yapının yalnız taş duvarlardan ibaret harabesi görülmektedir. 1783'te ise eski Protos'u canlandıran bir idare sistemine gidilerek büyük manastırların yirmi temsilcisinden kurulan bir meclis, Aynaroz Manastırı Cumhuriyeti'nin idaresini ele aldı.

Osmanlı döneminde Türk idaresi bostancıbaşıya bağlı olarak Karyes'de oturan bir haseki tarafından temsil ediliyordu. 1930'lu yıllarda aile geleneği ve eski Türk kültürü hakkındaki bilgisine rağmen bir Türk tiyatro yazarının kaleme aldığı *Aynaroz Kadısı* adlı bir komedi metni, Aynaroz'daki Türk idaresi hakkında çok yanlış kanaate varılmasına sebep olmuştur. Keşişler arasında cereyan eden âdi polis olayları, Türk arşivinde tesadüfen rastladığımız vesikalardan anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti tarafından büyük bir dikkat ve ciddiyetle hallediliyor ve suçlular araştırılarak cezalandırılıyordu. Yunan ayaklanması sırasında 1821-1830 yıllarında 3000 kadar Türk askeri burada konaklamış, 1830'dan sonra yeniden eski düzene dönmüştür. Manastırları 1953'te ziyaret ettiğimizde buradaki din adamları 500 yıllık Osmanlı-Türk idaresinin Aynaroz için en mutlu ve sakin devir olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. XIX. yüzyılda buradaki yabancı manastırlarda milliyetçilik hareketleri ön plana geçmiştir. Öncele ri on sekiz Yunan manastırı karşısında Sırplar'a ait Khilandari ve Bulgarlar'a ait Zografu Manastırı varken 1875'te Ruslar Pandeileimonos Manastırı'na hâkim olarak meclise girme hakkını almışlardır. 1912 yılı Kasım ayında Balkan Savaşı'nın neticesinde Yunan ordusu Aynaroz'a girerek Türk idaresine son vermiştir. Fakat her şeye rağmen burası müstakil idaresini Yunan hükûmetine kabul ettirmiş olduğundan yarımada bağımsız olarak kalabilmiştir. Türk kaymakamın yerini Karyes kasabasında oturan bir Yunanlı idareci almış, posta ile iskelelerinin kontrolünü Yunan gümrük

ve polisine bırakmıştır. Bugün Aynaroz'a İstanbul'daki patrikhânenin veya Atina'da bulunan Aynaroz temsilcisinin vizesiyle girilebilmektedir. Denizden bakıldığında yeşilliklerin arasında çok heybetli kâgir beyaz kitleleri ve yüksek kuleleri ile dikkati çeken birçok manastırdan başka sarp yamaçların kovuklarına asılmış, hiçbir teşkilâta bağlı olmaksızın tek başlarına yaşayan târik-i dünyâların tahta parçalarının yapılmış barakaları da görülmektedir. Bunların genellikle dış dünya ile bağlantıları, kendilerine verilen yiyecekleri çektikleri ucuna bir sepet bağlanmış uzun bir ipten ibarettir. Ayrıca manastırların keşişler tarafından yapılamayan işleri Yunanistan'dan geçici olarak gelen sivil işçiler tarafından görüldüğü gibi tarım, değirmencilik, balıkçılık gibi işler manastırlar tarafından rahip olmayan bazı işleticilere kiralanmıştır. Son yıllarda çok azalan keşiş sayısı (bazı yerlerde on, on beş), bir zamanlar 300-400 kişiyi barındıran manastırların yaşamasını zorlaştırmıştır.

Manastırların Türk-İslâm medeniyeti ile bağlantıları, bunların mimarilerinde kullanılan bazı özelliklerden ve organlardan ibarettir. Manastırların ahşap kısımlarında eski Türk evlerindeki yapı unsurları, cumbalar, geniş saçaklar ve praçollara dayanan geniş çıkıntılar vardır. Bazı manastırların avlularında XVI ve XVIII. yüzyıl üslûbunda Türk çeşmeleri de bulunur. Lavra Manastırı'nın avlusundaki şadırvan tamamen Bizans üslûbunda olmakla beraber kubbe kemerlerini taşıyan dört mermer sütunun başlıkları XVII. yüzyıla ait stalaktitli Türk başlıklarıdır. Bunların 1635'te bir İstanbul patriği tarafından gönderildikleri bilinmektedir. Bazı ağaç kilise eşyası da üstlerindeki oyma veya kakma süslemelerden anlaşıldığına göre XVI-XVIII. yüzyıllara ait Türk küçük sanatlarının örnekleridir. Vatopedi Manastırı kilisesinin 1567 tarihli ağaç kapı kanatları hristiyan usulardan birinden Türk üslûbunda yapılmıştır. Yemekhanelerin (trapeza) ahşap tavanları da kaplama tekniği ve şualı göbek süslemeleriyle XVIII-XIX. yüzyıl Türk ev, yalı ve konak mimarisindeki tavanların tam benzeridir.

Manastırların çok zengin arşiv ve kütüphaneleri vardır. Bunlarda Bizans devrine ait yazmalar dışında çok sayıda Osmanlı irade ve fermanı da bulunmaktadır. 1953'te üç manastırı ziyaret ettiğimizde Vatopedi Manastırı Kütüphanesi'nde camlı ve çerçeveli olarak duvara asılmış, tuğraları tezhipli sekiz Osmanlı

fermanı ile karşılaşmıştık. Dölger, Aynaroz hakkındaki kitabında Aynaroz manastırlarını vergi mültezimlerinden koruyan Sultan III. Mustafa'nın 1764 tarihli bir fermanının fotoğrafını yayımlamıştır. Bu vesile ile, hemen hemen manastırların hepsinde şimdiye kadar kimse nın önemsemediği ve bu yüzden de incelemediği şaşılacak derecede çok sayıda Osmanlı vesikası bulunduğunu ve yayımladığı bir resmin bu konuda çalışabilecekleri belki harekete geçirebileceğini umduğunu yazmıştır. Son yıllarda bu vesikalardan bazılarının incelenip yayımlanmasına başlanmıştır.

Aynaroz manastırlarının kiliselerinde karşılaşılan Türk sanat eserlerinden bir grubu çinilerle, çeşitli kap kakak teşkil eder. XVII. yüzyılda hristiyan müşteriler tarafından İznik çini atölyelerine ısmarlanan çinilere Stavronikita, Pantokratoros ve Lavra manastırlarında rastlanmaktadır. Ayrıca bazı İznik tabakları cephelere yapıştırılmak suretiyle dış süslemeye de kullanılmıştır. Daha geç devre ait Kütahya çinileri de (XVIII. yüzyıl) süslemeye yer aldıktan başka XIX. yüzyılın Çanakkale tabaklarından da süslemeye kullanılanlar görülmüştür. Kutlumsiu Manastırı'nda İznik çinilerinden başka Kütahya çinileri de vardır. İviron'da büyük panolar halinde selvilerle süslü çiniler bulunmakta, ayrıca şaşılacak zenginlikte İznik ve Kütahya tabakları da görülmektedir. Hatta bunlardan birinin "Haliç işi" denilen gruptan olması muhtemeldir. Lavra Manastırı'nda çini üzerine yazılmış Eylül 1678 tarihli iki kitâbeden, İznik çinilerinin yapılış tarihi açık surette öğrenilmektedir. Burada da dış duvarlara yapıştırılmış İznik tabakları vardır. Dokhiariu Manastırı kilisesinde ise mihrap kısmında yere döşenmiş olarak güzel İznik çinileri ile karşılaşılır.

Türkçe'de kullanılan *karye* kelimesinin karşılığı olan Karyes'te Türk devrine ait bir yapı olup olmadığını bilmiyoruz. Burada herhalde önce hasekiye, son devirde ise kaymakama mahsus bir makam ile bir konak ve bir de mescid bulunmalıdır. Grekçe bir Aynaroz haritasında berzahın kenarında işaretlenen "Tourkion phylakeion" (Türk çeşmesi) adı ise herhalde burada mevcut bir çeşmenin hâtrısı olmalıdır.

Manastırlardan birinin adı olan Kutlumsiu öteden beri dikkati çeker. Bu Selçuklu Türkleri'nde rastlanan Kutlumuş (Kutalmış) adının pek yakın bir benzeridir. Yaygın bir kanaate göre, talih-siz bir saltanatı olan II. İzzeddin Keykâ-

vus'un Anna adında hristiyan bir kadından doğan oğlu babası ile Bizans'a sığındıklarında Melik Konstantinos adını alarak Ortodoksluğa geçmiş ve Konya'ya hâkim olmak üzere başarısız bir teşebbüsten sonra keşiş olarak Aynaroz'a çekilerek bu manastırı kurmuştur. Ancak XVIII. yüzyıla doğru bu manastırın rahipleri düzmece bir vesika uydurup manastırın kurucusu olarak bir Bizans hükümdarını göstermek istemişlerdir. Manastırın adında Rumca olmayan Kutlumuş veya Kutlumuş, Kutalmış kelimesinin varlığı açıktır. Fakat bunun esasının gerçekten Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus'un bir oğluna ne dereceye kadar dayandığı bilinemez. Louisidis ise bu adın esasının bir Selçuklu adından değil, "kutsal yer, İsa'nın yeri" anlamına gelen Arapça asıllı Kuddusünül-Mesih veya Kud-sül-Mesih'ten geldiğini iddia eder. Bu kelimeleri Kouddousounoulmassih ve Koudsoulmassih imlâsı ile yazar ve adın manastıra verilmesini hristiyan Arap rahiplerin buraya göç edişlerine bağlar. Son yıllarda Yunanlılar'ca ortaya atılan yeni bir görüşe göre Kutlumusu adı **kotyle** (kupa) ve **mousa** (peri) kelimelerinin birleşmesinden doğmuş olup bu bir keşişin lakabı iken bütün manastırın adı olmuştur. Ancak bu iddia da hiç inandırıcı değildir. Fakat her şeye rağmen bu manastır bir vesikadan anlaşıldığına göre Kutlumusu adıyla 1169'da mevcuttu.

Xeropotamou Manastırı ile ilgili olarak da şöyle bir efsane vardır: Bu manastır Sivas'ın kırk azizlerine ithaf edilmiştir. Mısır seferi esnasında bu azizler Yavuz Sultan Selim'in rüyasına girmiş, tam o sıralarda yangın geçirerek harap olan manastırı padişah yeniden yaptırmıştır. Bu yüzden de Sultan Selim bu dinî kuruluşun "ktetoru" yani bânisi sayılmış ve kırk azizlerin ikonası önünde Sultan Selim'in hâtırına olmak üzere altı kandil yakılması usulden olmuştur. Bu geleneğin hâlâ sürdürüldüğüne dair bir bilgimiz yoktur.

Aynaroz, Osmanlı idaresinin İslâm dini dışındaki diğer inanışlara karşı ne kadar geniş bir müsamaha gösterdiğinin en güzel örneğidir.

BİBLİYOGRAFYA :

J. J. Fallmerayer, "Der Heiligi Berg Athos", *Fragmente aus dem Orient*, Stuttgart 1845, II; Musa Kâzım, "Aynaroz Tarihçesi", *TOEM*, IV/19 (1329), s. 1194-1199; H. Brockhaus, *Die Kunst in den Athos Klöstern*, Leipzig 1924; F. W. Hasluck, *Athos and its Monasteries*, London 1924; F. Perilla, *La Mont Athos*, Paris 1927; F. Spunda, *Der Helige Berg Athos*, Leipzig 1928; F. Dölger, *Mönchsland Athos*, München 1943; J. Lacarrière, *Mont Athos*, Paris 1954; A. Soloviev, "Histoire du Monastère Russe au Mont-Athos", *Byzantion*, VIII, Brüksel 1933, s. 213-238 (Osmanlı idaresinde Rus manastırı); P. Lemerle, "A Propos de la fondation du Monastère de Koutloumous", *Bulletin de Correspondance Hellénique*, LVIII/1, Paris 1934, s. 221-234; a.mlf. — P. Wittek, "Recherches sur l'histoire et le status des monasteres athoniques sous la domination turques I", *Archives d'Histoire du Droit Oriental*, III, Bruxelles 1947, s. 383-443; L. Louisidis, "Koutloumousion-Koutloumousi, The Origin of the Monastery on Mount-Athos", *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* (1939-1943), XVII, Athinai 1944, s. 53-60; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 211-212; J. Carswell, "Pottery and Tiles on Mount Athos", *Ars Orientalis*, VI, Washington 1966, s. 77-90; H. Lowry, "A note on the Population and Staus of the Athonite Monasteries under Ottoman Rule (ca. 1520)", *TAnz*, sy. 73 (1981), s. 115-135 (Aynaroz manastırlarının Osmanlı devrindeki nüfusuna dair olan bu makale geniş bir polemige yol açmıştır, aş. bk.); E. A. Zachariadou, *Ottoman Documents from the Archives of Dionysiou (Mount Athos), Romania and the Turks*, Cambridge 1985; N. Beldiceanu, "A Propos de deux registres Ottomans de recensement des monasteres du Mont-Athos", *Byzantion*, LII, Bruxelles 1982, s. 496-499; a.mlf., "II - A propos des registres de recensement ottomans TT 70 et TT 403", a.e., LV (1985), s. 409-412; H. Lowry, "Polemique a propos d'un compte-rendu paru dans Byzantion, I. Response", "III-The Last Word?", a.e., LV (1985), s. 403-408, 413-414; M. Balivet, "Deux Monasteres byzantins fondés par des Turcs: Koutloumoussiou/Kutlumuş et Dourachani/Turahan", *Osm.Ar.*, V (1986), s. 51-64.

SEMAVİ EYİCE

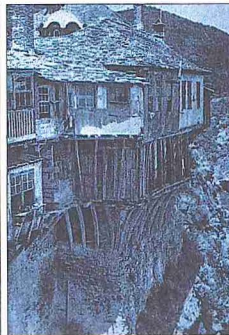
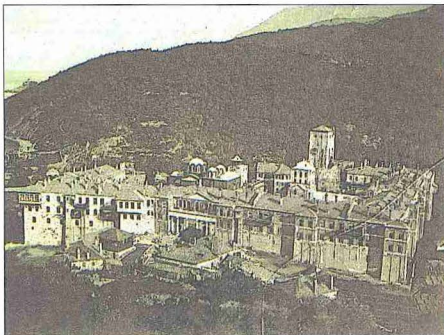
AYNE'İ-YAKİN

(عين اليقين)

Gözlem yoluyla elde edilen ve doğruluğu apaçık olan bilgi mânasında bir terim.

"Müşahade etmek" mânasındaki **ayn** ile "gerçeğe uygun bilgi" anlamındaki **yakîn** kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen **ayne'l-yakîn**, İslâm düşünce tarihinde, genellikle üç kategoride sıralanan doğru bilgilerin kesinlik bakımından ortasında yer alır (diğerleri için bk. HAKKA'İ-YAKİN; İLME'İ-YAKİN). Kur'an'da "Andolsun ki onu aynel-yakîn ile göreceksiniz" (et-Tekâsür 102/7) meâlindeki âyetle geçen aynel-yakîn, gözlem yoluyla bilmek veya "yakîn"den ibaret olan bir görüşle görmek mânasını ifade eder. Gerek bu âyetten gerekse Kur'an'da anlatılan bazı olaylardan anlaşıldığına göre aynel-yakîn ile elde edilen bilgi kesinlik açısından ilme'l-yakîn ile elde edilen bilgiden üstündür ve zihne gelen her türlü şüpheyi giderici bir özelliğe sahiptir. Hz. İbrâhim, Allah'ın ölüleri diriltmeye muktedir olduğuna şüphesiz ki inanıyordu (ilme'l-yakîn). Fakat o, bunu aynel-yakîn derecesinde bilmeyi arzu etmiş ve, "Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!" demiştir (el-Bakara 2/260). Fahreddin er-Râzî bu gibi âyetlerle dayanarak kesin bilgiler arasında derece farkının bulunduğunu kabul etmiştir (Tefsîr, VII, 40). Hadislerde bu terime rastlanmamakla birlikte ilme'l-yakîn mânasında **haber**, aynel-yakîn mânasında da **muâyene** kelimeleri kullanılarak ikinci bilginin ilkinden daha güvenilir olduğu belirtilmiştir (*Müşned*, I, 215, 271) ve müminin Allah hakkındaki nazari bilgisinin **rü'yetullah*** ile müşahadeye dönüşeceği (Buhârî, "Tevhîd", 24) belirtilerek gözlemin bilgiye kesinlik kazandırdığına da işaret edilmiştir.

Filozoflar nefsin mertebelerinden biri saydıkları aynel-yakîni, "nefsin akledirleri (ma'kulât) müşahade ederek oldukları gibi kavraması" şeklinde tarif etmişlerdir (Ebû'l-Bekâ, s. 390). Şeyhâzâde ise "nesneyi olduğu gibi görmektir" tarifiyle aynel-yakîni, bilginin, objesine uygunluğu şeklinde anlamıştır (*Hâşiye*, IV, 691). Cürcânî'nin tarifi de buna yakındır: "Aynel-yakîn müşahade ve keşfin meydana getirdiği bilgidir" (*et-Ta'rifât*, "aynel-yakîn" md.). Mantıkta ise dış tecrübe ve müşahadeye dayanan bilgilerin adidir, ateşi görmek suretiyle hak-

XX. yüzyıl başında Aynaroz manastırlarını gösteren bir fotoğrafla (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90.568) bu manastırlarda Türk evi karakteristiğine uygun tarzda inşa edilmiş keşiş hücrelerinin dıştan görünüşü